

СЕКЦІЯ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

УДК 351:741:159

Бабенко В.Г.¹, Євдокимова Л.Г.², Корж Є.М.³

¹ канд. пед. наук, доцент, Київський столичний університет ім. Б. Грінченка

^{2,3} старш. викл., Київський столичний університет ім. Б. Грінченка

НЕОЗБРОСНИЙ ПРАВОПОРУШНИК: СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ

Анотація. У статті відображено окремі історичні та юридичні моменти формування підстав, специфіки, обмежень та заборони щодо застосування поліцейських заходів фізичного впливу у ситуаціях нападу агресивного і незброєного правопорушника.

Ключові слова: єдиноборства, заходи фізичного впливу, національна поліція, рукопашний бій, кримінальний кодекс, правопорушник.

Abstract. The article reflects separate historical and legal moments of the formation of grounds, specifics, restrictions and prohibitions regarding the use of police measures of physical influence in situations of attack by an aggressive and unarmed offender.

Key words: martial arts, measures of physical influence, national police, hand-to-hand combat, criminal code, offender.

Виходячи з теорії та практики юридичної діяльності, а також відповідними нормативними документами попередньо було з'ясовано й визначено, що правопорушник – це особа, яка порушує норми поведінки, встановлені законами та іншими нормативними актами, а правопорушенням є неправомірне (протиправне) суспільно-шкідливе діяння, дія чи бездіяльність конкретної деліктоздатної особи, за вчинення якого вона може бути притягнута до юридичної відповідальності [1, с. 27-48; 3]. Водночас, здійснюючи кореляцію між правопорушником і припиненням правопорушення ми виявили, що пунктом 1 статті 44 «Застосування фізичної сили» Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що «Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом» [5].

Розглядаючи й аналізуючи поняття «неозброєний правопорушник»,

«правопорушення», «застосування фізичної сили» та «рукопашний бій», стає цілком зрозумілим і очевидним, що будь-який процес застосування й використання визначених заходів примусу потребує наявності у тих, хто уповноважений включати у свою професійну діяльність таку кількість певних теоретичних знань, відповідних практичних умінь та стійких навичок, які б забезпечували належне, безпечне й успішне виконання оперативно-службових завдань [2, с. 3-48].

Ураховуючи те, що «Рукопашний бій» є не тільки офіційно визнаним видом спорту (Наказ Міністерства молоді та спорту України від 12.08.2024 №5021 із своїми окремим кваліфікаційними вимогами, змінами, доповненнями), а ще є добре відомим, ефективним, популярним та стабільним видом спортивно- (професійно-) бойових єдиноборств. Зазвичай, переважна більшість таких єдиноборств мають свою велетенську окрему історіографію, легенди, традиції, доцільність, обґрунтовану й роками підтверджену ефективність, право на існування, використання й застосування залежно від ситуації або завдань, що стоять перед ними.

Однак, слід зазначити, що на сьогоднішній день, загальна кількість існуючих видів бойових єдиноборств як і способів самозахисту, достовірно невідома через їх постійну варіативність, нестабільність і є, на жаль, малодосліджуваною проблемою.

Наразі, лише суто умовно й доволі приблизно їх можна розділити на чотири великих групи:

- за допомогою використання й застосування ударної техніки руками й ногами (бокс, кікбоксинг, карате, французький бокс «Сават», капоейра, тхеквондо, кулачний бій тощо);
- за допомогою виконання й застосування борцівської техніки, зокрема саме кидків (боротьба самбо, боротьба вільна, боротьба греко-римська, дзюдо, айкідо, джиу-джитсу та інші види боротьби);
- за допомогою техніки виконання, використання й застосування больових і задушливих прийомів (боротьба самбо, дзюдо, джиу-джитсу, бразильське джиу-джитсу тощо);
- за допомогою виконання, використання й застосування технік об'єднаних, комбінованих або змішаних видів єдиноборств (ММА, бойове самбо, панкратіон, айкі-джитсу, крав-мага та інші види тощо).

Водночас, слід зазначити, що сьогодні, значна частина існуючих єдиноборств носить характер комбінованих, універсальних, об'єднаних або змішаних видів. Багато з них в цілому, а також окремі їх прийоми чи елементи, взято на озброєння правоохоронними органами, збройними силами чи іншими охоронними структурами багатьох країн світу забезпечивши їх службово-прикладну, професійну доцільність і

необхідність: Бразилія – Капоейра, Франція – бокс «Сават», Ізраїль – Кравмага, Японія – Карате, Греція – Панкратіон тощо [10, с. 17-51; 11, с. 12-87; 12, с. 24-78].

Разом з тим, саме із прийняттям на озброєння того чи іншого виду єдиноборств, обов'язково розроблявся нормативно затверджений порядок їх використання, застосування та заборон. Так, наприклад, у пункті 1 статті 42 «Поліцейські заходи примусу» Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що «Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу [5]:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї».

Натомість, у пункті 2 вищезазначеної статті 42, було чітко конкретизовано, що «Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників», а пункт 5 тієї ж статті 42 було доповнено тим, що «Під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби» [5].

Крім того, пунктом 1 статті 43 «Порядок застосування поліцейських заходів примусу» того ж Закону обов'язково передбачалося, що «Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим» [5].

Слід зазначити, що попередження може бути зроблено голосом, через гучномовні установки чи підсилювачі звуку. Також вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, яка є на той момент, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення, а безпосередньо самі поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

Стосовно обмежень, окремо слід обов'язково звернути увагу на те,

що у пункті 5 статті 43 Закону конкретно «Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо» [5].

Наряду з тим, пунктом 1 статті 44 «Застосування фізичної сили» Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що «Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом» і, пунктом 2 тієї ж статті 44 передбачається, що «Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили».

Утім, додавши у чинний Закон України «Про Національну поліцію», слова «рукопашного бою» ми вважаємо, що саме цим словосполученням було збільшено офіційність, універсальність та комплексність заходів фізичного впливу як окремого виду, самозахисту, спорту і єдиноборств, а також значно розширено арсенал дозволених дій, безпекові права, обов'язки й можливості як безпосередньо для самих працівників поліції, так і для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, які офіційно, виконують свої обов'язки щодо [5]: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

На підставі цього, а також переглянувши найбільш доступні існуючі визначення терміну «рукопашний бій» було з'ясовано, що:

Рукопашний бій – термін, що має три основних значення: 1) бій між суперниками голіруч, лише з використанням можливостей власного тіла. Цей спосіб ведення бою існує з найдавніших часів існування людства; 2) бій з використанням холодної зброї, обладунків та інших засобів окрім вогнепальної зброї; 3) вид спорту [8, с. 17-52].

Спортивний рукопашний бій – вид єдиноборств, вид спорту з обмеженим арсеналом дій із якого вилучені прийоми та дії, що можуть

призвести до отримання тяжких травм та ушкоджень. Використовується у початковій військовій та поліцейській підготовці, вивчає й розвиває: основні фізичні якості, координацію рухів, відчуття дистанції, удари, кидки, боротьбу в партері, психологічну підготовку до поєдинку [2, с. 23-50; 7, с. 11-12].

Армійський рукопашний бій – частина універсальної системи спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців, спрямованої на комплексне й індивідуальне використання відповідних прийомів та дій захисту і нападу (зі зброєю, без зброї та з підручними засобами), результатом застосування якої є враження й знищення противника [9, с. 9-76, 144-219].

Поліцейський рукопашний бій (заходи фізичного впливу) – один із різновидів поліцейських заходів примусу, універсальна система або спеціалізований, комплексний вид єдиноборств, створений для використання й застосування працівниками органів та підрозділів поліції. Характеризується великою кількістю захисних, атакуючих прийомів та дій, спрямованих на затримання, обеззброєння та конвоювання правопорушників. Процес підготовки передбачає вивчення й удосконалення заходів, прийомів та дій проти озброєного підручними предметами, холодною чи вогнепальною зброєю правопорушника, а також ведення поєдинку із декількома супротивниками, в умовах обмеженого простору тощо. Вид та інтенсивність застосування прийомів та дій поліцейського рукопашного бою (заходів фізичного впливу) визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка його вчинила [6, с. 78-80, 158].

Виходячи із викладеного вище, а також за непростих умов і теперішніх обставин, під час загострення побутових, соціальних, майнових та суспільно-політичних ситуацій, питання збереження і забезпечення власного життя та здоров'я набувають надзвичайної актуальності й неабиякої цінності. Вони залежать, насамперед, від свідомого ставлення до цієї проблематики не тільки самої людини, відносно якої скоюється правопорушення, а й переважно тих осіб, які перебувають поряд і готові прийти або надати своєчасну та необхідну кваліфіковану допомогу.

Висновки: Навмисне утворену, спровоковану чи знеацька виниклу ситуацію здійснення правопорушником активного та агресивного фізичного нападу на іншу людину, простою чи повсякденною називати не варто. У той же час, у деяких нескладних обставинах, серія добре відпрацьованих, точних, відволікаючих, розслаблюючих і до автоматизму натренованих несильних ударів, правильно обраних/підбраних кидків чи інших прийомів заходів фізичного впливу та рукопашного бою, будуть

мати дуже потужний ефект, бо вони носитимуть характер швидких, коротких, несподіваних і точних дій у найбільш вразливі та найменш захищені місця на тілі правопорушника. Але, звичайно ж тільки за беззаперечної умови дотримання і виконання: 1) заходів безпеки для усіх учасників конфлікту; 2) вимог ст. 29-44 розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» [5]; 3) ст. 36 «Необхідна оборона», ст. 37 «Уявна оборона», ст. 38 «Затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення» і ст. 39 «Крайня необхідність» діючого Кримінального кодексу України [4].

Список використаних джерел

1. Алфьоров С. М., Вщенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2011. 216 с.
2. Булачек В. Р., Флуд О. В., Тьорло О. І. Рукопашний бій : навч. посіб. Львів : ЛьДУВС, 2000. 197 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до №51, ст. 1122. (Документ 8073¹-Х, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.02.2025).
4. Кримінальний кодекс України : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №25-26, ст.131.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, №40-41, ст.379.
6. Психолого-педагогічні особливості підготовки поліцейського до застосування заходів фізичного впливу : навч. посіб. / за ред. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України, 2018. 171 с.
7. Радченко Ю. А., Турченко В. І, Красновид А. С., Станик М. М. Застосування фізичної сили поліцейськими : навч. посіб. Нац. поліція України, Всеукр. федерація рукопаш. бою. Київ, ВД Генеза. 2023. 128 с.
8. Українець Л. М. Рукопашний бій. Житомир : Прес-Форум, 1994. 286 с.
9. Финогенов Ю. С., Благій О. Л., Глазунов С. І. Фізичне виховання, спеціальна ФП та спорт : підручник. Київ : НУОУ, 2014. 468 с.
10. Kondratowicz Krzysztof. Jiu-jitsu : sztuka walki obronnej. Warszawa. 1991. 404 p.
11. Modrzinski Piotr. Wojskowa walka wrecz. Kalisz. 1998. 88 p.
12. Wolf Horst. Judo-selbstverteidigung. Berlin. 1983. 206 p.